

ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ

В. С. Забродская

АГЛЯД САФІСЦКА-КАТУЛЬЯНСКІХ ЭПІТАЛАМ

Першыя літаратурныя эпіталамы, напісаныя грэчаскай паэткай Сафо і рымскім паэтам Катулам, італьянскі даследчык Марэлі акрэсліў як сафісцка-катульянскія (цытуецца па [4, 71]). Кожны з гэтых твораў з'яўляецца адметным і арыгінальным, аднак яны маюць шмат агульных рысаў.

На пачатку гэтага артыкула мы параўнаем правядзенне вясельных абрадаў у старажытай Грэцыі і Рыме, пасля зробім агульную характарыстыку вясельных твораў (урыўкаў з песняў Сафо і твораў Катула LXI, LXII, LXIV), а таксама ў параўнаўчай табліцы адзначым іх агульныя рысы.

Звесткі аб тым, што ўяўляў сабой абрад вяселляў у народаў старажытнай Грэцыі і Рыма, дзе нарадзіўся з абрадавых песень, развіваўся і квітнеў жанр эпіталамы, мы знаходзім у кнігах аб іх культуры і гісторыі. Штодзённы побыт гэтых народаў цікава і змястоўна апісала ў сваёй кнізе польская даследчыца Лідзія Віннічук [1, 138–183]. Для зручнасці параўнання асаблівасці правядзення гэтага абраду будуць прадстаўлены ў табл. 1.

Табліца 1

Старажытная Грэцыя	Рым
1. Правядзенне ўрачыстасці ў доме бацькі: 1) упрыгожванне маладой кветкамі; 2) святочнае рытуальнае купанне; 3) апрананне маладой; 4) прыход гасцей; 5) прынашэнне ахвяраў (Зеўсу, Гестыі, Артэмідзе, Мойрам); 6) рэлігійна-прававы акт – прамова рытуальнай формулы бацькам аб перадачы дачкі ў рукі мужа; 7) святочная гутарка	1. Правядзенне ўрачыстасці ў доме бацькі: 1) выкананне аўспіцый – ахвяраванняў багам зямлі і плоднасці (Тэлюс, Цэрэры, пазней Юноне і Геры); 2) варажба; 3) святочная гутарка

Заканчэнне табл. 1

Старажытная Грэцыя	Рым
II. Праводзіны маладой да дому маладога: 1) праводзіны маладой на святочна ўпрыгожаным возе ў суправаджэнні маладога ў яго дом; 2) трыманне паходні маці маладой (гэтае дзеянне сімвалізуе перанясенне агня Гестыі. Так праводзіўся абрад яднання дзвюх сем'яў); 3) выкананне гіменея – гімна ў гонар бога шлюбаў Гімена; 4) перанясенне маладой над парогам, каб яна не дакранулася да яго нагой; 5) катахісма – сыпанне арэхаў, фінікаў, манет	II. Праводзіны маладой да дому маладога: 1) нясенне хлопчыкам паходні; 2) вядзенне маладой хлопчыкамі; 3) шэсце гасцей, флейцістаў, спевакоў, выкананне песняў, жартаў; 4) сыпанне арэхаў; 5) сустрэча на парозе дома маладой маладым «вадой і агнём» (сутнасць дзеяння, на жаль, цяпер невядома), прамаўленне рытуальнай формулы «Дзе ты – Гай, там і я – Гая!» 6) упрыгожванне маладой дзверэй стужкамі, змазванне іх тлушчам вепра; 7) перанясенне маладой хлопчыкамі над парогам
III. Правядзенне ўрачыстасці ў доме маладога: 1) ахвяраванні багам, продкам; 2) раскладанне і запальванне агню маладой; 3) сумесная гутарка з асноўнымі галоўнымі прадуктамі (хлебам і садавінай); 4) перадача гасцямі падарункаў, выказванне зычэнняў маладым; 5) праводзіны маладых у талам (шлюбны пакой), падчас якога спяваліся эпіталамы і жартоўныя песні	III. Правядзенне ўрачыстасці ў доме маладога: 1) увядзенне маладой пранубай (маці маладой) у атрыў дома маладога; 2) кленчанне маладой да боскага генія (ахоўніка сям'і) аб абароне, дапамозе ў сямейных справах, аб здаровых нашчадках
IV. Анакаліптэрыі – працяг свята на наступны дзень: 1) перадача падарункаў; 2) гутарка; 3) з'яўленне маладой без каліптры	IV. Працяг свята на наступны дзень: 1) выкананне ахвяраванняў на хатнім алтары; 2) сяданне маладой за пралку (такім чынам яна паказвала сябе гаспадыняй у гэтым доме)

Абрадавыя моманты вяселля звычайна суправаджаліся адпаведнымі песнямі:

- 1) *orthicon* выконваўся падчас ранішняга купання;
- 2) *deductio* – падчас праводзінаў маладой да дому маладога;
- 3) *hymenajos* – падчас прыбыцця вясельнага возу да дому маладога для заклікання бога шлюбу Гімена;
- 4) *epithalamion* – перад уваходжаннем у шлюбны пакой (*thalam*);
- 5) *katakoimetikon* – песня, што выконвалася ўвечары.

Далей будзе дадзена агульная характарыстыка вясельных твораў Катула і фрагментаў з вясельных песняў Сафо, адзначаны іх асаблівасці,

прызначэнне і метрычны памер. У параўнаўчай табліцы будуць адзначаны іх агульныя рысы.

Дадзім некаторыя заўвагі да наступнай часткі артыкула. Нумерацыя фрагментаў Сафо падаецца паводле выдання Sappho i Alcaeus. Fragmenta, od E.-M. Voigt, Amsterdam, 1971. Урыўкі з твораў Катула (LXI – «На шлюб Манлія Тарквата і Аўрункулеі», LXII – «Эпіталама-ідылія», LXIV – «Эпіталама Пелею і Фетыдзе») падаюцца ў перакладзе С. В. Шэрвінскага [2], а фрагменты Сафо – В. В. Верасаева [3]. Цытаты з лацінскіх тэкстаў Катула пададзены паводле выдання «Epitalamia antyczne czyli antyczne pieśni weselne» [5], цытаты з твораў Сафо – па выданні «Liryka Grecka» [6].

Пачнём з разгляду фрагментаў **Сафо**.

44 фрагмент уяўляе сабой міфалагічна-эпічную эпіталаму, якая ападае пра вяселле Гектара і Андрэмахаі.

110 фрагмент (ферыкратэй, пашыраны дактылем) – урывак з эпіталамы, адрасаваны сябру маладога (thyrogos), які падчас першай шлюбнай ночы стаяў на варце ля дзвярэй шлюбнага пакоя.

111 фрагмент (напісаны ферыкратэем) уяўляе сабой гіменей з характэрным рэфрэнам (**Umlnaov!**), які прамаўляецца хорам. Твор бабудаваны паводле міметычнай кампазіцыі, г. зн. у яго ўключаны святочныя элементы сцэнарыя вяселля.

112 фрагмент (арыстафанейскі верш) – рэканструяваная эпіталама, якая праслаўляе незвычайную, незямную прыгажосць маладой.

115 фрагмент (ферыкратэй з дактылічным пашырэннем) – пахвальная эпіталама, напісаная ў форме пытання аўтаркі да самой сябе, змяшчае разгорнутае параўнанне маладога. Некаторыя даследчыкі адзначаюць, што песні з параўнаннямі (**e-ж9n**) маглі выконвацца падчас святочнай вячэры [6, 201].

130 фрагмент (пашыраны дактылем гліканей) дае дзве дэфініцыі каханья.

Выдатны рымскі паэт **Катул**, безумоўна, абапіраўся на творы Сафо [4, 69] і ў сваіх творах спалучаў некалькі відаў вясельных песняў. Так, «Эпіталама на шлюб Вініі і Манлія Тарквата» (LXI) напісана гліканейска-ферыкратэйскім вершам і ўяўляе сабой спалучэнне наступных абрадавых песняў, якія суправаджалі маладых падчас іх святочнай урачыстасці:

1) 1–75 радкі – «Гіменей» з яго неад’емным заклікам «О Нуменае, Нумен ades»;

2) 75–120 – песня-заахвочванне маладой да выхаду з дома;

3) 121–190 – *deductio* – праводзіны маладой да дома маладога;

4) 190–235 – сама эпіталама, пажаданні шчасця і шматлікіх нашчадкаў маладым перад уваходам у шлюбны пакой [3, 35–38].

LXII твор Катула, які ўмоўна называюць эпіталама-ідылія [2, 247], напісаны дактылічным гекзаметрам. Ён уяўляе сабой стылізаваную народную песню (дыялог хораў дзяўчат і юнакоў), строфы якой завяршае своеасаблівы рэфрэн (Io Numen Numenaeae io!) – зварот да Гіменей.

LXIV твор – «Эпіталама Пелею і Фетыдзе» – эпіліон, які мае наступны сіметрычны план:

1–30 радкі апавядаюць пра нараджэнне каханна Пелея і Фетыды;

31–45 – прысвечаны фесалійскім гасцям на іх вяселлі;

45–49 – апісанне паладу і покрыва;

50–266 – змяшчаюць дадатковыя апавяданні – асобны эпіліон пра гісторыю Арыядны і Тэзея (апісанне покрыва);

267–302 – прысвечаны багам – гасцям на вяселлі;

303–304 радкі кратка апавядаюць пра вячэру;

305–380 – Паркі выконваюць эпіталаму з зычэннямі для маладых;

381–407 – заключная частка.

У табл. 2 прадстаўлены агульныя матывы, якія сустракаюцца ў вясельных творах Сафо і эпіталамах Катула.

Табліца 2

Матыў	Сафо	Катул
Рэфрэн-заклік Гіменей	111 {Υμήναον! Гіменей!	LXI Io Numen Numenaeae io! Io Numen Numenaeae io! О Гименей! Ио Гименеею, Гимену! LXII О Numenaeae, Numen ades o Numenaeae! К нам, о Гимен, Гименей, Хвала Гименеею, Гимену!
Энкамія маладой	112 ὄλβιε γάμψρε, σοὶ μὲν δὴ γάμος ὡς ἄραο ἐκτετέλεσται, ἔχνης δὲ παρθενὸν ἂν ἄραο ... σοὶ χάριεν μὲν εἶδος, ὄπλατα δὲ ... μέλλιχ ^ε , ἔρος δὲ ἐπὶ ἱμέρτοι κέχρηται προσώποι ... τετίμακ ^ε ἔξοχα σὲ Ἀφροδίτα В мире девы подобной, жених, не было... Стоит лишь взглянуть на тебя, – такую Кто же станет сравнивать с Гермионой! Нет, тебя с Еленой сравнить не стыдно злотокудрой. Если можно смертных равнять с богиней.	LXI, 193–195 Ore floridulo nitens, Alba parthenice uelut Luteumue parauer. Молодое лицо цветет словно белая лилия, словно мак огнецветный.

Матгў	Сафо	Катул
Пахвала маладога	115 τίωι σ^τ, ὦ φίλε γάμβρε, κάλλως εἰκάσδω; ὄρπακι βροδίνοι σε μάλιστ^τ εἰκάσδω. С чем тебя бы, жених, дорогой, я сравнила бы? Со стройной веткой, скорей бы всего, я сравнила б. 111 ἴψοι δὴ τὸ μέλαθρον, ὕμνησον ἀέρρετε τέκτονες ἄνδρες ὕμνησον. γάμβρος εἰσέρχεται ἴσος Ἄρευι, ὕμνησον. ἄνδρος μεγάλω πόλυ μέζων. ὕμνησον. Эй потолок поднимайте, – О Гименей!.. Входит жених, подобный Арею, Выше самых высоких мужей.	Ужыванне эпітэаў на працягу твораў.
Звесткі пра Геспера	104 Ἔσπερε πάντα φέρων ὅσα φαίνολις ἐσκέδασ^τ Αὔως, φέρεις ὄιν, φέρεις α γα, φέρεις ἄπυ μάτερι παῖδα. Все, что рассеет заря, собираешь ты, Геспер, обратно. Коз собираешь, овец, а у матери дочь отнимаешь.	LXII, 1–2 Vesper adest, iuvenes, consurgite: Vesper Olympo Expectata diu uix tandem lumine tollit. Юноши! Веспер взшел. Подымайтесь! Жданный нами давно, наконец, свой факел возносит.
Зычэнні-заклікі для маладой пары	116 χαῖρε, νύμφα, χαῖρε, τίμιε γάμβρε, πόλλα... Радуйся, о невеста! Радуйся много, жених почтенный. (113) 117 χαίροις ἃ νύμφα, χαιρέτω δ^τ ὁ γάμβρος Невеста рада, пусть жених ликует. (111)	LXIV, 373 Qure agite optatos animi coniungite amores. Будьте же смелы, в желанной любви сочетайтесь!
Вершы-жарты	110 θυρώραι πόδες ἐπτορόγνιοι, τὰ δ σάμβαλα πεμπέβηα, πίσσυγγοι δ δέκ^τ ἐξεπόναισαν В семь сажен у привратника ноги, На ступнях пятерная подошва, В двадцать рук их башмачники шили.	LXI, 126–127 Fescenina iocatio Nec nuces pueris neget. Фесценинские шутки пусть раздаются – чего молчать?

Заканчэнне табл. 2

Матыў	Сафо	Катул
Узгадванне пра выкананне вечаровай песні	44 ... ως δ' ἄρα πάρθενοι ἄειδον μέλος ἄγνον ἴκανε δ' ἐς αἴθερα... ...сразу же девушки песнь завели, что летела к самому небу... (пераклад наш. – В. 3.)	LXII, 3–4 Surgere iam tempus, iam pingius linquere mensas, Iam uenit uirgo, iam dicitur hymenaeus. Стало быть время вставать, отходить от столов изобильных. Скоро невеста придет, и славить начнут Гименея.
Апісанне-дэфініцыя каханья	130 Ἔρος δηδῆτέ μ' ὀ λυσιμέλης δόνει, γλυκύπικρον ἀμάχανον ὄρπετον Эрос вновь меня мучит истомчивый – Горько-сладостный, необоримый змей.	LXIV, 334–335 Nulla domus tales umquam contexit amores, Nullus amor tali conjunxit foedere amantes. Дом ни один никогда любви подобной не видел, Также любовь никогда не скреплялась подобным союзом. LXI, 177–179 Pectore uritur intimo Flamma, sed penite magis. Нет, не менее чем в твоём, Тайно в сердце его горит Пламя – глубже горит оно!

Як бачым, першыя захаваныя вясельныя літаратурныя творы Сафо і Катула маюць агульныя рысы і носяць выразны лірычны пачатак, хаця некаторыя творы з'яўляюцца і эпічнымі аповедамі (эпіталамы міфалагічнага характару), яны цесна звязаны з момантамі вясельнага абраду (усхваляюць маладых, заклікаюць багоў і г. д.) і нават змяшчаюць у тэкстах сцэнары іх правядзення. Гэтыя асаблівасці вясельных песень будуць шырока выкарыстоўвацца ў творах пазнейшых аўтараў, якія будуць звяртацца да выдатных тэкстаў паэтыкі са старажытнай Грэцыі Сафо і паэта з Вероны Катула.

Літаратура

1. Винничук, Л. Люди, нравы и обычаи Древней Греции и Рима / Л. Винничук. М., 1988.

2. *Катулл, Г. Валерий*. Книга стихотворений / Г. Валерий Катулл; пер. с лат. С. В. Шервинского. М., 1986.
3. *Сафо*. Лира, лира священная / Сафо; пер. с др.-греч. В. В. Вересаева. М., 2000.
4. *Cichocka, H. Zarys Historii rytoryki* / H. Cichocka, J. Lichański. Warszawa, 1994.
5. *Epitalamia antyczne czyli antyczne pieśni weselne* / M. Brożek [i in.]; pod red. J. Danilewicza. W.; P., 1999.
6. *Liryka Grecka: u 3 t.* / redkal.: J. Danilewicz (gł. red.) [i in.]. W.; P., 1999. T. 2: *Melika* / J. Danilewicz [i in.]. 1999.

УДК 80(082)
ББК 80я43
Ф54

Редакционная коллегия:

кандидат филологических наук, доцент *А. В. Гарник*;
кандидат филологических наук, доцент *О. Г. Прокончук*;
кандидат филологических наук, доцент *А. З. Цисык*;
кандидат филологических наук, доцент *Г. И. Шевченко*;
старший преподаватель *К. А. Тананушко*

Рецензенты:

доктор филологических наук, профессор *А. А. Кожина*;
кандидат филологических наук, доцент *Т. П. Казакова*

Ф54 **Филологические** штудии = *Studia philologica* : сб. науч. ст. /
под ред. Г. И. Шевченко, К. А. Тананушко ; редкол. : А. В. Гарник
[и др.]. – Вып. VII. – Минск: БГУ, 2009. – 163 с.
ISBN 978-985-518-201-7.

В седьмом выпуске сборника «Филологические штудии» представлены статьи, посвященные проблемам классической филологии, рецепции античной культуры в европейскую, греко-латинской терминологии, даются переводы латинских текстов на белорусский язык.

УДК 80(082)
ББК 80я43

ISBN 978-985-518-201-7

© БГУ, 2009

ОБ АВТОРАХ

Гарник Антонина Васильевна – кандидат филологических наук, доцент кафедры классической филологии Белорусского государственного университета.

Гомон Дмитрий Николаевич – кандидат филологических наук, доцент кафедры классической филологии Белорусского государственного университета.

Забродская Ольга Святославовна – преподаватель латинского языка юридического колледжа Белорусского государственного университета.

Капитула Людмила Семеновна – доцент кафедры латинского языка и медицинской терминологии Белорусского государственного медицинского университета.

Кириченко Арина Владимировна – старший преподаватель кафедры классической филологии Белорусского государственного университета.

Кузнецова Елена Леонидовна – преподаватель кафедры латинского языка и медицинской терминологии Белорусского государственного медицинского университета.

Мокрицкая Татьяна Петровна – преподаватель кафедры латинского языка и медицинской терминологии Белорусского государственного медицинского университета.

Мушнинна Людмила Николаевна – кандидат филологических наук, доцент кафедры романского языкознания Санкт-Петербургского государственного университета им. А. И. Герцена.

Нарбутас Сигитас – доктор гуманитарных наук, доцент, ведущий научный сотрудник отдела иностранной литературы Института литературы и фольклора Литовской Республики.

Некрасевич-Короткая Жанна Вацлавовна – кандидат филологических наук, доцент кафедры современных иностранных языков факультета международных отношений Белорусского государственного университета.

Приставко Егор Владимирович – кандидат филологических наук, преподаватель кафедры классической филологии Белорусского государственного университета.

Прокопчук Ольга Генриховна – кандидат филологических наук, доцент кафедры классической филологии Белорусского государственного университета.

Сединина-Барковская Юлия Анатольевна – старший преподаватель кафедры классической филологии Белорусского государственного университета.

Стрижевич Екатерина Викторовна – преподаватель кафедры классической филологии Белорусского государственного университета.

Тананушко Кир Алексеевич – старший преподаватель кафедры классической филологии Белорусского государственного университета.

Федосеева Татьяна Валерьевна – преподаватель кафедры классической филологии Белорусского государственного университета.

Цисык Андрей Зиновьевич – кандидат филологических наук, доцент, заведующий кафедрой латинского языка и медицинской терминологии Белорусского государственного медицинского университета.

Шевченко Галина Ивановна – кандидат филологических наук, доцент, заведующая кафедрой классической филологии Белорусского государственного университета.

Шкурдюк Ирина Анатольевна – старший преподаватель кафедры классической филологии Белорусского государственного университета.